

JUTRI PRIDEVA SPET

neznani Vietnamki

Ko se je spet ozirala v nebo, je vso prevelo milo čutenje, ki niti v svojih najintimnejših vlaknih ni premoglo kančka upanja. Pa tudi odpuščanja ni več zmogla. Jok, ki ga je namenila večeru, je bil obupen samotni krik vase - zmes sovraštva in stoterih uničujočih spoznanj, ki jih ji je na rame položila preteklost. Večer je bil pravzaprav le otožna stvarca, ki biča s svojo vztrajno otožnostjo vsakršne porajajoče se vzgibe. Obsojena je na ponavljajoče večerno posedanje, na samotno pričakovanje.

8

Čaščenje zvezd, ta "če ga pa drev ne bo - vzal je slovo", šum reke v daljavi, pa naj bi bili vendarle neke vrste skrito pogovarjanje s srečo. Pogovor s srečo je besedje otroštva - vihre, ki v svojih blodnjah in strasteh podira in gradi svet, pogovor s srečo je tleča zamišljenost duševnega bolnika, snujoča upor ali lastno uničenje. Drobne želje ob utrinkih, ki jih ji je darovalo nebo, je očuvala za trenutne stiske. Ohranjala jih je za bolelost, pa tudi za izhod. Ker Marko se ni in se ne bo vrnil, ker je tako pričakovanje njegove vrnitve duševna zatohlost, ki jo razrešuje razum prav z lahkoto - z lahkoto in z lastnim porazom.

Zvrnila je tretji kozarec. Vedela je, da ljudje po vasi šepetajo: "Pije. Pije. Pijana je mrha nemarna, ni se mogoče več z njo pametno pomeniti." Tako si šepetajo na ušesa, kot da ji žele dobro, kot da iščejo rešitev zanjo. V resnici jim je Lizina zavoženost deveta briga.

V toplih večerih, ki jih napoveduje zarja, postajajo po vasi in govore o gradnji, letini in rožah. Ljudstvo, ki se potem vse srečno preseli v spanje pravičnega. Ker je

daritev mimo in letal z bombami ne bo nikdar več nad vas. Trohnenje mrličev po grapah in jasah ter britofu pa je - pomagaj kdor more - tolažeča uspravanka.

Samo za včeraj smo se pripravili in počlovečili svoja hotenja. Ob slutnji svobode smo zaslišali v svojih dušah strasten let večnosti. Nismo se preveč spraševali po ljubezni, niti po smrti ne. Strast gona je zaplela v naših rokah. In ko so mnogi odhajali, smo čutili v pametih jeklene vprašaje. Pa nismo postali in odjenjali, ker še nismo bili čisto v večnosti in ne več popolnoma v suženjstvu. Zdaj vemo! Rojevajo se otroški glaski, drobni, vprašljivi in up vzbujajoči. Po vasi maršira zelena armada poručnika Radića. Tovarišica učiteljica je svetlo upanje naše vasi. Pogovarjamo se o svobodi. In čeprav vemo, da je človeška zablojenost neizmerna, smo srečni, da nam je dano z upanjem zreti v nasmejane glave naših vojštanikov, da prosti pokolnemo okupatorskega podrepnika Kraglja, ki bog ve kod tovari smrt, da se z upanjem oziramo v polje, ki poganja za nas žlahten plod. UPANJE - brezkončno upanje.

9

Svet se urejuje in Slovenski poročevalec dan za dnem oznanja našo srečo vsemu svetu. Naši pisatelji imajo možnost izpovedovati veliko izročilo. Spravili ga bodo v kitice in romane, da ga bo svet na veke prebiral. To je izročilo smrti in svobode.

Odžejamo se ob potoku, ki klokota med hišami. Kruha ni preveč, a dovolj za mlado svobodo. Kaj bi našteval. Tudi upanje je večnost.

Liza ni veliko pričakovala, čeprav so govorili: "Svoboda naj bi bila neke vrste občestvo!" Prekrižala se je in večer je odplul. Ni je zbežal, saj se je polna steklenica spraznila in korak ni bil več prožen. Zavallila je svoje telo v cunje. Pomolila je še enkrat glavno skozi lino ter počastila šmarni križ, kot da čaka še na poslednjo skrivnost. In se je napotila v veli-

častje.

Liza je kot sad. Z njegovo sladkobo se igrava in dopolnjujeva. Ko se ga naveličava, ga odvrževa. Zapustiva smeh, drobne radosti in zdrviva v dolino.

Lizina bajta je odmaknjena vsemu tistemu, čemur pravimo gradnja, obnova, petletka, udarništvo. Samuje četrto ure z vasi. Ni porušena, vojno je hladno prečakala, odmaknjena od vseh pretresljivih vprašanj osvobodilnega boja, odmaknjena od strašnih zamisli Hitlerja in Mussolinija, od krvavih dogodkov Normandije in Stalingrada. Predaleč je od vasi, da bi jo bil nadzoroval okupator, in preblizu, da bi bila lahko služila kot pomembna postojanka partizanov. Ko so Marka tri dni pred nameravano poroko z Lizo odgnali Nemci, je na Grobljah zavladał mir. Za domačijo se je čas ustavil, kot če počí os na mlinskem kolesu. Na Grobljah se ní dogajalo ničesar pomembnega več. Grič nad hišo, po katerem je poplesavalo grmičje, je vsako pomlad znova oživiljal mir in v gozdu, ki se je iz grmičevja zgostil v temno skrivnost, so samevali grobovi. Liza je ostala za vas pod seboj pregrešni primer razčlovečenja. Krivda zase, primer zase. Vdova ni bila, ker so Marka tri dni pred poroko odpeljali. Pa, ker je v temnih nočeh, ko je zunaj lilo iz svobodnega neba in so strele švigale po nebesu, čutila in doživljala mlado moč ob sebi, zavetje in vse premagujočo slo, je včasih v prividu apokaliptične stiske zasluštila, da le ni vse res, da se bo morda že jutri prikradla iz najsilnejših globin tujih sreč rešilna novica. Vrnil se je. Slišiš, Marko se je vrnil! Sinoči je pripovedoval v Čemažarjevi krčmi, kje vse je bil. Opoldne, ko bo sonce najviše, bo prilezel po vegasti potki k hiši. Kot vedno.

"Skuhaj, potem ti bom povedal, ničesar ti ne bom zamolčal."

Dolgo, dolgo me bo ljubil in ko bo sonce zlezlo za zar-

jo, ne bo nehal. In ko bo v vasi jeknila dvanajsta, mi bo še pripovedoval o smrti, ki se je tolikokrat dotikala ramen. Kako se bomo smejali. Kot neumni. Ko bosta prišla šolarja, jima bom pripovedovala. Drugo jutro se bova odpeljala v mesto. Sončen dan bo. Nikamor se nama ne bo mudilo. In nazadnje poroka. Slovesna ohcet. Vse, kar je te strašne dni vihar odtrgal od strehe, ali se je polomilo, bo zbil skupaj. Ko bom povila prvega, mu bova dala ime Marko. Potem bo punčka. Bomo videli. Skrbi bova reševala zvečer, ko bodo pospali. Juj. Juuj.

Zbudila se je in dvignila istočasno. Zaslutila je v sebi nedorečen krik, a izdabila je le glasek, ki ni bil jok, niti beseda. Dan ni obetal prav ničesar.

Na rosno šipo je zarisala krog. Težka novica o posekanih glavah je zajedena v njenem razumu. Ničesar ni mogoče več trezno premisliti, v otrplih udih je strah in zunaj se vse potaplja v mlečni brezkončnosti. Od Grobelj do vasi, od smrti do življenja. Dan pa je zlezal v dopoldne in nebo se je modro zabarvalo. Iz gmote se je pririnila krogla.

Lizina nemoč se je potopila v treh kozarcih smrdeče brozge. Zaživela je. Zaživela je tudi okolica hiše. Nad kozolcem se je oglasil kos, po poti je prilezel Šmehov Francek, ki je moral k Venclju po mleko. Dan je zorel kot rumeni sad.

"Po mleko, juj, priden, navsezgodaj."

Zaspani nasmešek.

"Kaj je doli novega?" je vlekla dan za dnem znova iz njega.

"Kovačeva Silva je ponoči kupila poba."

"Kako, kaj praviš, juj, kaj praviš, poba."

"Poba, poba in mežnar si je zlomil nogo," je Francek vlekel iz zaspane glave.

"Mmm novic, še kaj, še kaj?"

"Eee, nič. A ja, Franciska Jeneščeva se je v šoli uscala pod stol."

"Uscala, zakaj, ali ni povedala?"

"Je. Pa ne vem, zakaj se je, potem se je pa cmerila, ko smo se smejali."

Liza je še dolgo zrla za njim, ko je lezel od bajte. Dan je bil sončen. Nikogar več ni bilo tega dne k hiši. Če bi kdo prišel, bi mu urezala kruha.

"Tudi partizanom sem ga dala, včasih zadnji krajec."



Česnik je pogledal po šolarjih in pričel:

"Na tem mestu so posekali glave trem junakom, ki so se borili za svobodo slovenskega naroda..."

Trem partizanom, Janezu, Andreju in Marku.

12 Svetloba je utripala pred očmi. Po nebu so lezli oblaki kot brezupna karavana. Nad Samsonom je krožil jastreb. Tovarišica Elza je zrla v tla. Le žamet neba je prebujal.

Iz krvavih obličij so migotali stoteri odtenki nedokončanega, upajočega, navdajajočega z osuplostjo, zvedavega, smešnega, smrtnega, blodnega čutenja. Trupla so odvlekli, samo glave na tnalih so ostale grozeč pozdrav mimohodcem. Hiša je pogorela. Nenavaden trenutek s človeškimi glavami in dimom, ki se je vlekel v nebo, je širil kremlje mirovanja daleč preko hribov čez senožehti v nebo. Nihče ni ostal, vsi so nekam odšli. Topi mir in človeške glave so postali nenavaden pznanjevalec hrupnega odhoda. Le med lesovjem, ki je obkrožalo kraj, so ostali kratki utripi - droben šelest. Vse je hlape- lo čudenje.

Na tnalih so se pogovarjale tri človeške glave. Iz pogorišča zadaj se je vlekla modra pošast. Nebo je ozna-

njalo vihar. Sonce je požiralo mir, ki je hropel iz razdejanja. Glave so izražale mrki sarkazem in tudi nekaj komedijantskega, do skrajnosti ponižujočega. In to topo mirovanje in tih šepet o zadnji novici, ali o nalomljenem upanju. Po mislih je drsela kopica drobnih skrbi, o molži in senožeti, o tistem lesu, o breji Pirhi in bolni teti, čisto o vsem, kar je zastalo v veličastni igri ognja in krvi. Ne, nobenega kričanja ni bilo. Vse se je odvijalo hitro, samo pošumelo je. Delali so po načrtu. Ko so opravili, so odšli.

Brez rok, brez nog, samo glave na tnalih. Ob robu se je vlekel rdeč curek, tik ob curku so drobile mravlje. Prva glava se je držala po strani, izražala je dvomljivost nad mislijo, ki jo je pripovedovala druga. Ta se je držala na smeh. Ko so odhajali, so jo onečastili s tem, da so ji v priprta, malce v nasmešek naravnana usta vdeli cigareto. Tretja glava se je smejala. režala. Beli zobje so se lesketali v pripeki predvi-harnega sonca. Smeh je vsiljeval veličastni skrbi o-
stalih dveh glav nekaj radostnega doživetja in ponosa.

13

Vročje dopoldne je vezlo po rahločutju ovinkaste, lisa-ste okraske. Solze tovarišice Elze so pobijale nadna-ravnost proslave pod arkadami neba.

JANEZ, ANDREJ, MARKO. Zbežali so iz transporta. Ujeli so jih in jim dokazali.

V vseh očeh je tlelo nekaj zadržane stiske. Pognali bi se v smrt, samo da bi dojeli. Saj te recitacije o "milijonu" in "treh sinih" ne pomenijo prav ničesar. Tudi solze na licih tovarišice Elze niso nič v primeri s pogledi na tnalih. Kaj je to tvalo? Zraslo je v množici dreves, morda so na tem delu drevesa nekoč gnezdile šmarnice, tiste z rdečkastim ovratnikom. Tako, saj je spoznanje čisto blizu. Pa ga ne bomo izropali nikdar.

Šolski izlet in skromne Česnikove besede rastejo v ne-

slutena prostranstva. Zavedamo se, da smo nesrečniki, da po nas hlastajo besede tovarišice Elze, vneme Josipa Visarionoviča Stalina, očetov pas itd. Vsi samo hlastajo in če bi uspeli, bi tudi mi postali medle figure - kot iz voska ulite.

Zakaj vse to? Naleteli smo na trenutke zbranosti. Vsi do zadnjega. Nikogar ni, ki bi se drznil posmehniti. Smrt. Našli smo resnico. Ali bomo jutri spet faloti, nepridipravi, lažnivci, poredneži, hinavci...?

Odšli smo, mir pa je zakoračil v soparno popoldne.



Mnogokrat sva z Majo pritekla do Lizine bajte. Morda zato, ker je bila Liza drugačnost.

14

V mračnem prostoru je ždela zatohlost. Bela miza z izrezljanimi nogami je bila obložena z umazanim dolgočasjem: krtača za čevlje, petrolejka, globin, kos klobase, zlomljeno omelo, široka lončena skleda, črn predpasnik, okajen rožmarin in še mnogo majhnih in velikih predmetov. S črnega stropa so nad gladko pečjo viseli v vrstah rumeni storži. Na motnem oknu je bila na pol spraznjena steklenica črnine.

Kako daleč od parol.

Kredenca v kotu s štirimi slikami je bila Lizin oltar. Oltar so častile rože. Štiri svete podobe so bile edini odmev včerajšnjega in edina zastava jutrišnjega. Tam se je začelo in nehalo. Ker zapuščenost je svoje sive kremlje stegala prav do postelje, do omare in stolov in mize, kot meduza spolzke lovke. Toda, kot rečeno, vabljava zapuščenost je oblegala, a nikdar osvojila štirih podob, okinčanih z rožami.

Štiri podobe so bile za naju z Majo daljni odmev neče-

sa nedoživetega - prava misel zrelosti. Nikdar nisva preganjala urejenosti na kredenci. Tistega spomladanskega jutra pa je Maja dregnila v skrivnost.

"Liza, zakaj imaš te štiri slike?"

Vprašanje se mi je zdelo neumno in otročje. Slike pač - za spomin. Pa ji tudi odgovorila ni, kot da je resnica ustvarjena le zanjo.

"No, povej mi Liza, kdo je ta?"

"To je Bog. Bog, a ne?" sem ji momljal za hrbtom. Liza se je ozrla in dvignila roke.

"Juuuj, res je. Učen si."

In smejala se je. Bil je očitno res, saj je imel trnovo krono in kolobar okoli glave. Bog, kot se za oltar spodobí.

Maja je hodila v cerkev, vendar bolj zato, da je na koru pela in ker je tako želela Platnarica. V cerkev je hodi la bolj zaradi ljubega miru kot pa zaradi kake pobožnosti. Platnar se je namreč poantikristil takoj, ko je v vas pokukala svoboda. Klel je župnike in farovže, kot da bi bil poslanec samega Luciferja. Naša stara mama ga je tudi jemala kot takega in reakcija na splošno. Maja je bila po vsem tem pol tič pol miš. Včasih sem ji tako dvojnost hudo zameril, včasih pa je prav s to dvojnostjo potrjevala in odkrivala svet, v katerega smo se zapodili, ne le potrjevala, celo opravičevala.

15

"A Booog, a jaaa, a jaaa, "se je spakovala in me metala v nič. Mogoče je pa res že poprej vedela.

"Pa to?" je sprožila kazalec k drugi podobi.

Liza se je ozrla ter vstala in zaplesala.

Kaj se dogaja! Nekaj nedoumljivega je v vsem tem.

"To sem jaz - to sem jaz - to sem..." je popevala po narodni 'Kaj ti dam?' Ponavljala je in se zvijala kot spaka. Obstrmela sva. Hudič je stopil vanjo, sem mislil ter jo ustavljal.

"A ti? Lepa si bila kot kakšna punca."

"Punca, saj je bila punca."

Ustavila se je in naju gledala. Živa pošast ji je zatlela v črnih očeh. Še vedno je v meni dolbel kanček slutnje, da je vmes pač smešna laž. Če bi bila rekla, da je to devica Marija, bi ji laže verjel.

"Saj je še lepa," je Maja trgala besede. Liza se je umirila in od daleč opazovala. Ni zrla naju, tudi slik ne. Daljave je iskala.

"In ta, ta je Janko Premrl Vojko," je Maja maličila tišino.

"Heroj." Hotel sem vedeti še več.

"Narodni," se je Maja važila.

"Slovenski," sem dvigal roke.

"Junak. - Junak. - Junak," je momljala Liza.

Tako je. O njem nam je pripovedoval Česnik. Takrat, ko smo šli na izlet. Česnik ga je poznal, tudi za njegovo smrt je vedel. Tudi za njegova junaštva, tudi za njegovo ljubezen, tudi za njegove ideale, tudi...

16

Spet je postalo tiho in skrivnostno. Kot da smo mi trije križali Kristusa, kot da smo mi strgali radost z obrazov, kot da smo mi streljali heroje. Ne, ničesar ne bi smela več spraševati.

V Lizini kamri nikdar nista burila molk ali vprašljivost. Vse je zmeraj razdvajal smeh. Vedno smo povprašali, poželeli in se poradovali. Z Majo nisva veliko premišljevala, pri Lizi nama ni pomenila nobena stvar kdove kako pomenljivo vprašanje. In sedaj!

"Pa ta, kdo je pa ta?"

Povprašala je neumnica.

Mož na četrti sliki se je strastno smejal, režal se je. Kristus na nasprotni strani je nekaj pomenljivega očital - morda o zapravljenem rajju. Moža na četrti sliki pa je plenila ekstaza. Smeh in smeh.

"Povej, kdo je ta?"

Vem, da je Maja trpela z molkom, morda je zato zinila

še to vprašanje. Molc pa je dalje bohotal kot volna.

Liza je vrgla obraz v razpokane dlani. Toliko, da nisem izdaval: "Zakaj vprašuješ, trapa, saj veš, da ne smeš kar tako, saj vidiš, da ji je slabo, da je pijana." "Da je pijana mrha zapita. Ničvrednica, ki trpi zaradi dedca. Manjka ji..." je odmeval glas iz Čemažarjeve krčme.

Zajokala je, kot da ji zmanjkuje zraka, kot da ji pija-vke srkajo poslednje kaplje krvi.

Čulo se je, ko je kanila na ploč kaplja.

Hlipanje je prehajalo v ihtenje. Zakaj sva tukaj! Teciva v vas zlagat opeko za zadružni dom, ali pa k reki! Pojdiva! Nogi pa sta bili kot dve debli, ustvarjeni le za eno svobodo in le za en poraz. Pogledal sem Majo. S pogledom sem jo sprožil, lezla je k Lizi. Ničesar več ni čakala. Prešinilo me je, da pač dobro ve, kaj mora storiti, da gotovo ve, da ji mora reči nekaj o drugi podobi, ali tudi o tretji, ali morda o rožah. Nekaj takega, s čimer ji bo vsilila resnost. Joka nikdar nisem imel za resnost. Jok je zrcalna slika smeha, nekaj takega je, kar hoče izstopiti iz strašnega zaslona. Resnost je popolnoma nekaj drugega, je očetova beseda, dedov premislek, župnikova misel, mamin strah, Silvini koraki itd.

"Liza, zakaj jokaš." Presunilo me je. Mislil sem, da ji vsiljuje vprašanje, Maja me je spet prehitela:

"Liza ne jokaj, saj te imava rada."

Rekla je tisto, kar je bilo dano meni samo pomisliti. Ta "saj te imava rada" naj bi bilo upanje. Ta "saj te imava rada" je bil morda najpotrebnejši obliž, ki ji ga je darovala svoboda. Vse se je odigravalo v pajčevini molka. Vas je v daljavi, samo slutimo lahko njen zagon. Pošastno premišljanje, ki mu daje moč ekstaza smeha na četrti podobi, nas je prevzelo. Ihtenje je začelo

prehajati v vztrajnejše trenutke stiske. Maja je postala še nekaj hipov, nato je stopila k njej in jo pobožala po skuštrani glavi. Potem se je ozrla in z očmi poiškala mojo tišino. Ko je ugotovila, da je strašnejša, je skrivnostno nadaljevala:

"Liza, no Liza..."

Vas je gradila in obnavljala. Razvalin že skoraj ni več. Večerne proslave so visoka pesem-svobode. Tudi na licih reakcije je sled radosti. Po vasi bo šla široka cesta, ob njej bodo velike rumene hiše, v katerih bo stanovalo delovno ljudstvo. Nova šola z velikimi okni bo nekoč stala veličastno - kot pravljичni grad - nad vasjo. Iz zadruga bodo pripeljali na tone in kvintale jajc in na hektolitre mleka. To je načrt Josipa Visarionoviča Stalina.

Česnik nas bo vestno opominjal, da žrtev ne smemo kar tako pozabiti.

18 "Dobiš delo, in če govoriš po slovensko, te ne zaprejo." "Živel hrabri slovenski narod," so končevali govori. Posebno tisti so povzeli "ŽIVIO", ki so se morali nekoč zateči čez mejo po delo.

"Življenje je čudna reka, ne veš, kdaj te potegne v vrtinec," je proč od vseh modroval ded.

Pred veliko temno kotanjo smo zbrani in čakamo. Ded je bradato čudo, živa modrost, nepristranski razsodnik. In ko bo nas potegnilo v kotanjo, se bomo spomnili počasnih in razumnih besed. Ravnali se bomo po njih, ker "življenje je struga z neštetimi vrtinci". Tisočkrat je to povedal bradati modrijan, tisočkrat me je obiskal čudež. Pripravljen sem, čakam. Življenje poišče zdaj tega, zdaj onega.

Strašno in čudovito je čakati na življenje.

**

Resnično so jo radi opravljali, tudi tisti, ki so s svojo neoporečno človečnostjo vsajali vame ideale in mi jih je stara mama večer za večerom postavljala za zgled.

Po tistem težkem popoldnevu sva z Majo gotovo desetkrat vrtala v Lizino zablodo in krivdo.

"Pije in se ne umiva, sploh ne pospravlja po hiši, meni se zdi, da bo umrla."

"Zakaj? "

Maja je vrtala v skrivnost. Resnice pa ni, niti sence resnice ne.

"Ker je Liza žalostna, Liza, veš, je kot Tevž."

Mislím, da je hotela reči, da ljubi in sovraži.

"Liza ni kot Tevž."

Ni mi vsilila te primerjave. Liza je popolnoma nekaj drugega.

Ničesar nisva našla v takih mračnih posedanjih ob reki. Ko je večer vabil strahove, sva se razšla kot modrijana. Doma je bilo čisto drugače. Stari mami je bilo vse enostavno.

"Ničvrednica se je zapravila. Pa tudi zmešana je in otročja. Vedno je molila in greh delala. On je bil še en človek. Če bi se vzela, bi morda začela živeti; pa je že Bog drugače hotel."

Ne vem, ali je stara mama pravila meni ali ostalim v hiši. Tega opravljanja se ni dalo popolnoma razumeti.

"Ali krade Liza?"

Bilo je neumno, da sem to vprašal.

"Krade, kdo je rekel, da krade?"

"Potem je poštena, zakaj pa je žalostna?"

"Ker je ničvredna."

"Joka."

"Počemu te to zanima?"

"Ker se Maji Liza smili."

Rekel sem "Maji". Zato ker odrasli moške nikdar ne uporabljajo glagola "smiliti". Želel sem postati mož in še nekaj več. Ne tak kot tisti v Čemažarjevi krčmi, nekaj

podobnega kot Česnik ali Vrbanovec, ali ded. Zdi se mi, da je stara mama od vseh ljudi edina vedela za mojo čast in namero. Spoštovala jo je.

"Zakaj pa hodiš k Lizi?"

V hiši sva ostala sama, obsenčila me je njena modrost, stara mama je razumela vse. V njenih očeh je zatelela milost, jaz sem ostal na robu obupa, priznal sem:

"Imam jo rad, res!"

Babica je stala pred menoj kot pred obsojencem.

"Jej, otroci."

V hipu me je spreletelo, da nisem prav ravnal. Tremo so polzeli kot strašna tišina tisto popoldne pri Lizi.

"Jej, jej otroci", je še enkrat potarnala in odšla. Ničesar ni priznala in ničesar obsodila. V sobi sem ostal sam. Vsi so nekam odšli. Pogovor z babico je žuborel po kotih in pojil možgane. Trenutki groze so bili dolgi in strašni. Vse sem še enkrat podoživel, misliti nisem mogel, ker večer me je nazadnje, ko je zmaličil vprašanja v ogabne spake, mehko pobožal po laseh in ramah. Zgubljal sem se v skrivnostih - sam se postajal skrivnost. Glava je legala na belo desko, zunaj je pošumevalo in odšlo. Pa še enkrat in še mnogokrat. Potem jih pa niser več pogrešal, saj je v oči legla tema - rjavkasta, s svetlečimi pikami.

Noč je povedala skoraj vse. Omahnil sem vanjo.



Ko je na šolo prišla nova učiteljica - tovarišica Agata Lenarčič, je v mojih spoznanjih bolj in bolj zorelo sladko razodetje velikih resnic človeškega bivanja. Tovarišica Agata je kvasila sile, ki bi se sicer razdale v žlobudravem posedanju pod topoli ob reki. Razumel sem do zadnjih spoznanj vse, kar je razlagala ob sliki starih Slovanov.

Podoba je visela med dvema oknoma in predstavljala sku-

pino mišičastih mož, ki so začudeno obstali, ko se je pred njihovimi očmi prvič zalesketala modra brezkončnost morja. Preko zmot in plitkega pobalinstva je drsela globočina pogledov v bele kože zavitih mož, ki so začudeno obstali na obali, kot da so slednjič našli poslednjo resnico. Pogled vsakega posebej je naraščal v razodetje.

Potem smo pisali šolsko nalogo. Tovarišica Agata je bila taka. Vedno nas je naknadno razkrinkala in ponižala, če nismo poslušali razlage.

MORJE

"Morje je slano. Ko so stari Slovani zagledali morje, so bili zelo veseli. Mi tudi imamo morje. Iz morja pridobivamo ribe in sol. Za morje so se naši očetje borili. Naše morje se imenuje Jadransko. Poleti grem z očetom na morje..."

To je bila Majina najboljša naloga. V moji nalogi je manjkalo veliko vejic in pik. Tovarišica Agata pa mi je dala tri, ker sem napisal, da je za nas še danes sila pomembno, da so naši očetje vedno branili morje. To tovarišico sem kasneje vzljubil, saj ni nikdar prikrivala resnic z lažnivim leporečjem.

Spomladansko jutro. Šli smo na izlet. Po grapi so se preganjale mlečne lise, po ogradi so že samevali rumeni cvetovi. Tudi v tem izletu sem našel misel naše nove tovarišice. Deklice so ravnale rumene pušeljce, pobi so tekmovali s kamenjem, ali pa se pretikali med grmičjem, ki ga je razvnel naraščajoči lok sonca.

Tovarišica Agata je stopila do bajte. Čez vrtno ograjo je visela skuštrana Liza. Med ogradami sem se pretikal do kozolca, ki se je na gornjem koncu potegnil iz bajte.

"Nemci so mu odrezali glavo. Pri meni bi živel. Marko. Kako je bil lep in močan. Ne morete si misliti gospa, kako je bil, kako bi rekla... Moj Marko... Juuuuj."

"Kaj hočemo, tako je življenje," je tarnala "gospa učiteljica".

In tolste prsti sta zorela molk in brezglave blodnje. Kolasčala se me je groza. Skrit za ogrado sem sledil komaj razumljivi resnici. Z obronka so kot neprizadeta odsotnost prihajali glasovi šolarjev. Če bi jih ne bilo, bi me niti pomlad ne prepričala. Porezali so jim glave. Kri je toplo brizgnila kot iz zaklane junice. Glave so razstavili po tnalih. Mrtvi pogledi so pokončevali žvrgolenje in droben šelest, ki ju je spočenjala meja za hišo.

Smrt je edina resnica. Preluknjane lobanje, ki jih Tevž prekoplje, so mit in čar našega bivanja.

Groza in tišina.

"Zapila se je in zanemarila."

"Umrla bo..."

"Umrla!"

Vse se je pogrezalo. Otroštvo v ogradi je potihnilo.

22 "Ali vas je imel rad?"

"Juuj, rad, dolga leta me je imel rad. Sreče pa nisem imela - otrok pa ni bilo. Nak, otrok pa ni bilo..."

Pomlad v ogradi.

"Tudi če ne bi imeli očeta. Otroci!"

Zadnje besede je ekstatično izdabila.

Zbežal sem. Tekel sem po obronku, noga se je vgrezala v vlažno prst, ki se je vsa biserna razdajala soncu. Po obronku so ždeli rumeni cvetovi. V nemoči sem z nogami hlatal po njih. Maščevanje. Za menoj je ostajalo razdejanje bitke. Ko sem tekel in brezglavo iskal rešitev, sem v daljavi zaslutil reko - svetlo in neskončno.

Zvedel sem.

Večkrat pod večer sem jo potem poslušal, ko je na pragu popevala pesmico: "Čee gaa paa drev ne boo,
vzeel jeee slovooo..."

**

Vse to postopanje ob reki. Z dedom sva nabirala dračje.

"Ko boš velik, boš vojak."

"Ja."

"Če boš dober vojak, boš oficir. Jaz sem bil feldvebel."

"Ja, kaj je to?"

"To je skoraj toliko kot oficir."

"Ja."

"Tudi vojskoval se boš."

"Ali ste rezali glave nasprotnikom?"

"Glav nismo rezali."

"Nemci so jih pa rezali partizanom."

"Hm."

"Zakaj so jih?"

"Nemci niso bili ta prava armada."

"Zakaj?"

"Zato."

Zato - zato - zato, z"zatojem" do večnosti. Vsi pogovori o vojni se zaključijo z "zato". Tudi ponos in čast našega deda še nista razčistila s tem. Morda nikoli ne bosta. **23**

Ded jutro za jutrom čaka Slovenskega poročevalca, kjer je zapisano o vseh vojnah, ki se bojujejo po svetu.

Potem se je ded zamislil. Pripravila sva dve debeli butarici suhega dračja. Pogledal je v nebo in spet mene.

Star si že ded, sem pomislil.

Slednjič je velel:

"Ja, ja. Oprtajva! Jutri prideva spet."

* * *